

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-3-67-85>

УДК 343.8(477+15):342.733

Пшеничка Я.В.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОСВІТУ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Анотація. У статті розглянуто особливості закріплення та можливості реалізації права на освіту засудженими в Україні. Досліджено сучасний стан, виявлено основні проблеми у забезпеченні такого права, зокрема права на отримання вищої освіти засудженими. Висвітлено особливості здобуття вищої освіти засудженими до позбавлення волі у формі дистанційного навчання, так як вони фізично не можуть знаходитися у закладах вищої освіти, зважаючи на законні обмеження під час відбування ними покарання у виді позбавлення волі. Проаналізовано роботи науковців з цього питання. Розглянуто деякі пропозиції щодо забезпечення консолідації потенційних студентів з числа засуджених в одній установі виконання покарань. Наведено основні риси дистанційного навчання засуджених. Також наведено приклади проведення виховання та ресоціалізації засуджених за допомогою навчання у деяких зарубіжних країнах. Запропоновано шляхи вдосконалення заходів зі сприяння реалізації такого права.

Ключові слова: засуджені, позбавлення волі, право на освіту, ресоціалізація, виправлення, зарубіжні країни.

Pshenyhka Yana

Yaroslav Mudryi National Law University

PROVIDING THE IMPLEMENTATION OF THE RIGHT TO EDUCATION OF CONVICTED PERSONS IN UKRAINE AND FOREIGN COUNTRIES

Summary. The article deals with the fastening features and the possibilities of realization of the right to education by convicted persons in Ukraine. The main advantages of introducing education of convicts and its positive influence on their re-education are considered. The current state is investigated, the main problems in ensuring such right, in particular the right to receive higher education by the convicted persons, are revealed. From the analysis of the criminal-executive legislation of Ukraine it is clear that the right to education is not fixed in full, it concerns only the right to general and vocational training of sentenced persons to imprisonment, and higher education can be acquired only remotely (mainly by correspondence), because establishments of higher education in penal institutions are not created, prisoners have no opportunity to attend educational institutions. The peculiarities of obtaining higher education in prison by convicted persons in the form of distance learning are highlighted because they are physically unable to be in higher education institutions, due to legal restrictions when serving their sentence in the form of deprivation of liberty. The works of scientists on this issue are analyzed. Some suggestions on consolidation of potential students from convicts in one penitentiary institution are considered. The main features of distance education of convicts are given. Some statistics on the number of convicts, who are currently held in places of deprivation of liberty and obtain higher education, are given. The main reasons for such a small number of such persons are indicated, namely the lack of proper material, technical, telecommunication, financial resources, the absence of skilled workers who could help convicts in obtaining new knowledge, as well as the lack of desire of some convicts to acquire education. There are also examples of conducting upbringing and re-socialization of convicted persons in some foreign countries, such as USA, France, Finland, Germany and Sweden. The ways of improvement of measures to promote the realization of such right are proposed.

Keywords: convicted persons, imprisonment, right to education, re-socialization, reforming, foreign countries.

Постановка проблеми. Досвід багатьох держав, на жаль, демонструє, що перебування в місцях позбавлення волі замість виправлення засуджених перетворює більшість з них на найнебезпечніших злочинців. У зв'язку з цим у багатьох країнах світу докладаються великі зусилля для вдосконалення режиму виконання й відбування покарання і забезпечення його позитивного впливу на ув'язнених. Україна ж як учасниця багатьох міжнародних організацій та договорів також прийняла на себе зобов'язання щодо вживання необхідних заходів задля виправлення та ресоціалізації засуджених.

Конституцією України, а саме у ч. 3 ст. 63, встановлено, що засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду. Кримінально-виконавчим законодавством, зокрема Кримінально-виконавчим кодексом України (далі – КВК), визначено пере-

лік основних прав, якими наділені засуджені. Метою ж кримінально-виконавчого законодавства є саме виправлення та ресоціалізація засуджених, а одним із засобів досягнення такої мети є загальноосвітнє і професійно-технічне навчання. Більш конкретно про право засуджених на освіту зазначено у ч. 1 ст. 107 КВК, а саме, що засуджені, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, мають право одержувати освіту відповідно до законодавства про освіту. Про таке право засуджених йдеться й у міжнародно-правових актах, таких як Європейські пенітенціарні правила та Мінімальні стандартні правила по-в'язаними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роль освіти та її вплив на засуджених виступає актуальним питанням серед досліджень багатьох науковців різних галузей, таких як психологія, соціологія юридична психологія. Питаннями освіти засуджених займалися й багато право-

знавців, зокрема Ю.В. Кернякевич-Танасійчук, А.В. Градецький, Ю.О. Матвеева, О.М. Конопацька, М.Ю. Чечин, О.Г. Гончаренко, Г.В. Кравчук, С.В. Сюр, А.Х. Степанюк, О.В. Гальцова, О.Д. Шевченко та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Слід зазначити, що до прийняття в Україні КВК діяв Виправно-трудо-вий кодекс, який був прийнятий 1970 року. Цим кодексом в основному було передбачено лише обов'язки засуджених щодо виконання та відбування лише двох видів покарань: позбавлення волі та виправних робіт. Чинний же КВК регулює порядок і умови відбування всіх видів покарань, передбачених Кримінальним кодексом України, містить, крім переліку обов'язків, широкий перелік основних прав та інтересів засуджених, в тому числі й право на освіту. Але з таким досить стрімким темпом реформування системи виконання і відбування покарань в нашій державі з метою адаптації до європейського законодавства часто виникають певні недоліки при реалізації нормативних положень на практиці, що стосується й забезпечення права на освіту засуджених. Адже законодавством право на освіту закріплено не в повному обсязі, йдеться лише про право на загальноосвітнє та професійно-технічне навчання засуджених до позбавлення волі, а вищу освіту можуть здобувати лише дистанційно (переважно шляхом листування), тому що заклади вищої освіти в установах відбування покарань не створюються, у засуджених немає можливості відвідувати навчальні заклади.

Мета статті. Визначення особливостей забезпечення права засуджених на освіту в Україні та дослідження зарубіжного досвіду з цього питання. Встановлення шляхів подальшого вдосконалення системи заходів забезпечення такого права та усунення можливих недоліків.

Виклад основного матеріалу. Причини та умови вчинення злочинів є предметом дослідження різних галузей сучасної науки. Статистичні дані та результати кримінологічних досліджень свідчать, що динаміка злочинності в Україні зростає [1, с. 85]. Найчастіше злочини вчинюють особи з низьким освітнім рівнем, адже саме освіта формує світогляд громадян, їхні ціннісні орієнтири, розуміння та сприйняття суспільних і культурних норм поведінки, традицій.

Відповідно до міжнародних конвенцій засуджені мають таке саме право на освіту, як й інші громадяни. Як зазначає О.М. Конопацька, можливість здобути освіту в установах виконання покарань надає засудженим шанс заповнити прогалини у знаннях, що потім полегшує їхню інтеграцію у життя суспільства [2, с. 181]. Також вважають, що освіта не дасть засудженому повторно вдатися до вчинення злочину, оскільки підвищить вірогідність працевлаштування та допоможе засвоїти навички та вміння, які необхідні для успішного повернення до «зовнішнього світу».

Освіта як засіб виправлення засуджених до позбавлення волі є спеціально організований процес в інтересах людини, громадянина, суспільства й держави, що здійснюється в установах виконання покарань. Це нормативно врегульований, керований і контрольований активний

процес навчання й виховання, спрямований на нейтралізацію негативних рис характеру та подальшу соціальну адаптацію [3, с. 52].

Проте слід зазначити, що в законодавстві немає єдності щодо термінологічного визначення та співвідношення понять «освіта» та «навчання». Адже в одних статтях загальноосвітнє та професійне навчання визнаються засобами виправлення та ресоціалізації засуджених, а в інших гарантується право на одержання освіти. Крім того, слушним є зауваження М.Ю. Чечина, що й у науці кримінально-виконавчого права немає єдності щодо визначення освіти, навчання та освітньої діяльності при виконанні покарання у вигляді позбавлення волі [4, с. 85]. Проте узагальнено можна сказати, що освіта – це процес і результат засвоєння людиною систематичних знань, умінь і навичок, розвиток розуму та почуттів, формування світогляду та пізнавальних інтересів. Освіта в цілому та освіта в місцях позбавлення волі не збігаються та співвідносяться між собою як ціле та частка [4, с. 87].

Тож, на сьогодні загальноосвітнє та професійно-технічне навчання застосовуються як до засуджених, які відбувають покарання, пов'язані з ізоляцією від суспільства, так і до тих, які відбувають покарання, не пов'язані з ізоляцією від суспільства. Проте проблемою залишається відсутність нормативного забезпечення права на здобуття саме вищої освіти. Дана проблема пов'язана, в першу чергу, з фізичною ізоляцією засудженого від суспільства, неможливістю залишення території установи відбування покарання.

Зараз усе частіше йдеться про навчання засуджених спеціальностей, які їм найбільше до вподоби, а якщо можливо і реалізувати свої здобуті знання у виробничій діяльності в кримінально-виконавчій установі. Пропонується дистанційне навчання або стаціонарне, за домовленістю з навчальним закладом на території кримінально-виконавчої установи. Не виключається здобуття засудженими вищої освіти, що має стимулювати позитивні тенденції щодо ресоціалізації особи і надасть їй більшої рішучості у пошуках своєї соціально-позитивної ніші у суспільному житті. При цьому особливий акцент робиться на дистанційній формі навчання [5, с. 76].

Як зазначає у своїх дослідженнях О.Д. Шевченко, за результатами анкетування в Україні близько 87% засуджених, які мають середню освіту, прагнуть здобувати вищу. Родичі засуджених готові здійснювати оплату за навчання, що дозволить раціонально використовувати технічну базу та знизити матеріальні витрати на оснащення пунктів дистанційного навчання. При цьому для забезпечення можливості отримання засудженими до позбавлення волі вищої освіти передумовою може послужити консолідація потенційних студентів з числа засуджених в одній установі виконання покарань [6, с. 34].

Дійсно, вирішення цієї проблеми саме таким способом було б досить ефективним. Але на сьогодні реалізувати це дуже складно, потребує чимало фінансових, фізичних та інших ресурсів. А в подальшому при можливості вступу таких засуджених до вищих навчальних закладів, які вони забажають обрати, також виникнуть труднощі, адже це, в першу чергу, пов'язано саме

з неможливістю залишати територію установи відбування покарання та з обранням місця такої консолідації.

Слід також зазначити, що за дистанційною формою навчання здобувають освіту у вищих навчальних закладах лише 25 осіб, які тримаються у місцях позбавлення волі, серед них: 2 особи засуджені до довічного позбавлення волі; 6 осіб навчаються у вищих навчальних закладах на бюджетній основі; 19 осіб – на контрактній основі [7, с. 20].

Як слушно зазначає О.В. Гальцова, така невелика кількість осіб, що навчаються, спричинена тим, що в чинному законодавстві нормативно не визначений порядок і механізм здобуття вищої освіти, зважаючи на те, що така особа перебуває в ізоляції від суспільства. Окрім того, відсутній механізм організації навчального процесу для здобуття вищої освіти особами, засудженими до позбавлення волі, який визначається безпосередньо вищими навчальними закладами [8, с. 251].

Дистанційна технологія дає змогу вчитися на денній формі навчання, заочно й екстерном, відповідно до соціально-психологічного стану та морально-правового становища студентів-засуджених. Навчання засуджених до позбавлення волі здійснюють за дистанційною формою, відповідно до Положення про дистанційне навчання, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 р. № 466.

А.В. Градецький виділяє наступні позитивні риси дистанційного навчання засуджених:

- забезпечує рівні з іншими громадянами можливості здобуття освіти, що повністю відповідає реалізації відповідного конституційного права;
- надає засудженим додаткову гарантію на вибір професії, що підвищує ймовірність їх працевлаштування після звільнення;
- припускає можливість займатися в зручний час, в зручному місці і режимі, що не перешкоджає застосуванню основних засобів виправлення;
- відводить на вивчення дисципліни нерегламентований відрізок часу, що в умовах місць позбавлення волі набуває якісно нового значення;
- при дотриманні певних правил допускає спілкування через мережі зв'язку з іншими учнями і викладачами, що, з одного боку, дає їм змогу деякою мірою змінити обстановку, відчутти себе повноправними громадянами, а з іншого – усвідомити своє становище, тим самим знижуючи ймовірність вчинення злочинів у майбутньому;
- при використанні телекомунікаційних технологій дає засудженим можливість здобути вищу освіту практично в будь-якій географічній точці без відвідування ВНЗ і безпосереднього контакту з викладачами;
- створює можливість продовжити навчання після звільнення [3, с. 53].

Тож, як бачимо, дистанційне здобування вищої освіти можливе і в цілому несе досить позитивний характер та вплив на засуджених, і, тим самим, забезпечує здійснення виправлення та ресоціалізації засуджених.

Вважаємо за доцільне також звернути увагу на зарубіжний досвід забезпечення засудженим права на одержання освіти. Розвинені європейські країни також надають можливість ув'язненим здобувати не тільки середню, а й вищу освіту. У ряді міжнародних актів перед-

бачено можливість виїздів за межі виконавчих установ, в тому числі у зв'язку з навчанням.

Пропонуємо розглянути особливості забезпечення права на освіту засудженим у таких країнах, як США, Франція, Фінляндія, Німеччина та Швеція.

У США система освітньої пенітенціарної політики ґрунтується на децентралізації, що передбачає, крім федеральних і в'язниць у штатах, наявність місцевих і приватних в'язниць. Найпоширенішими програмами ресоціалізації у місцях позбавлення волі США є психологічні послуги, освіта, шкільні та університетські програми, професійна підготовка, участь у релігійних групах, участь у промисловому виробництві і сільськогосподарських роботах. Всім учням в центрах професійної підготовки протягом усього терміну навчання виплачується стипендія [9, с. 77].

У Франції навчання у школі обов'язкове. Основну турботу щодо професійної підготовки бере на себе організація GRETA системи національної освіти, а також різні приватні та громадські організації. Щорічно до 28000 засуджених проходять курси навчання, з них 800 і більше осіб отримують вищу освіту в різних вузах країни навчаючись стаціонарно, крім того, до 3000 вчаться заочно [9, с. 77].

Фінляндія. Тюрми мають можливість давати різнобічну професійно-технічну і загальну освіту. Близько 10% ув'язнених щодня проходять навчання. Засудженим у Фінляндії законодавчо надано право вибору: праця або навчання в робочий час. У тюрмі можна підготуватися до складання іспитів для вступу до університету і продовжити в ньому освіту. Ув'язнені жінки цієї країни можуть також отримувати вищу професійну або заочну освіту. Іспити для вступу до університету і сесії можна скласти в тюрмі. За відсутності необхідної літератури в тюрмній бібліотеці в ув'язнених є можливість придбавати книги в освітніх установах або громадських бібліотеках [10, с. 144].

У Німеччині виконання кримінальних покарань перебуває у компетенції Міністерства юстиції ФРН і регламентується федеральним законом, що набрав чинності з 1 січня 1977 р. Однією із земель, що домоглася найбільших успіхів у справі ресоціалізації засуджених до позбавлення волі, є Північний Рейн-Вестфалія, де мешкають близько 18% населення всієї Німеччини. У кримінально-виконавчих установах ФРН основні засоби, які сприяють ресоціалізації злочинців, – це загальноосвітнє та професійне навчання і продуктивна праця. Кримінально-виконавчий кодекс ФРН зобов'язує засуджених, котрі не закінчили основну школу, відвідувати відповідні заняття у спеціальній школі. Також передбачено, що засуджений має право відвідувати в робочий час заняття, курси підвищення кваліфікації, навчатися заочно і брати участь в інших освітніх заходах. Засуджені можуть отримати і вищу освіту. Для цього всі охочі, хто має право на вступ до ВНЗ, відбувають покарання в тюрмі закритого типу Гельдерн і навчаються заочно в університеті м. Хагена [11, с. 15].

Професійна освіта засуджених у Німеччині організовується спільними зусиллями адміністрації тюрм, федеральних комітетів із праці

і вільними німецькими профспілками та орієнтується на потреби вільного ринку робочої сили. При цьому адміністрація тюрем, у першу чергу відкритого типу, планує закінчення професійного навчання таким чином, щоб воно збіглося із закінченням строку покарання, надаючи засудженому можливості відразу після звільнення нормально включитися в життя суспільства [10, с. 143].

У Швеції створено всі необхідні умови для доступу засуджених до освіти, хоча лише в деяких тюрмах в ув'язненого є можливість використовувати інформаційні технології. Тому дистанційне навчання у Швеції тільки починає свій розвиток і поки що рідко застосовується в пенітенціарних установах. Успішно діє програма індивідуального підходу. Так, для ув'язненого розробляється індивідуальна програма навчання з урахуванням його певних потреб, котра може продовжуватися після того, як ув'язнений звільниться [10, с. 144].

Отже, і зарубіжних країнах процеси виправлення та ресоціалізації засуджених пов'язані, в першу чергу, з їх освітою. Тому необхідно взяти приклад цих країн для вдосконалення нашої національної кримінально-виконавчої системи.

Висновки і пропозиції. Здобуття вищої освіти засудженими – один із важливих факторів зниження криміногенності в суспільстві, запобігання рецидиву злочинів, сприяння ресоціалізації та адаптації засуджених у суспільстві після їх звільнення. Здобута під час позбавлення волі вища освіта значно полегшить засудженому працевлаштування після звільнення.

Проте в нашій державі на сьогодні існує ряд недоліків при реалізації відповідних заходів. Це,

насамперед, відсутність належних матеріальних, технічних, телекомунікаційних, фінансових ресурсів, відсутність кваліфікованих працівників, які могли б сприяти засудженим у здобуванні нових знань, а також і відсутність бажання у деяких засуджених здобувати освіту. Тому має бути індивідуалізований підхід щодо спонукання таких засуджених до навчання, державою мають бути належно закріплені заходи щодо сприяння вихованню та навчанню засуджених на законодавчому рівні, а особливо, мають бути забезпечені умови щодо практичної реалізації таких приписів.

Можна сказати, що в Україні такий напрям ресоціалізації тільки розпочав свою роботу й потребує розробки як науково-методичного, так і законодавчого аспектів. Загальною проблемою здобуття вищої освіти засудженими є відсутність єдиного законодавчого механізму та організаційних засад, відповідних навчально-методичних матеріалів щодо навчання такої категорії осіб [3, с. 53].

Досвід зарубіжних країн свідчить, що держава відіграє велику роль у забезпеченні реалізації права на освіту засуджених до позбавлення волі, а саме дає можливість навчатись, як заочно так і стаціонарно. Вітчизняному законодавцю варто звернути увагу на набутий зарубіжний досвід щодо можливості навчання засуджених у вищих навчальних закладах, внести необхідні зміни до законодавства й розробити механізми його впровадження.

Тому маємо надію, що такий, хоча й повільний поки, розвиток освіти, зокрема вищої, у пенітенціарних установах в подальшому набере обертів і принесе ефективні результати.

Список літератури:

1. Сметаніна Н.В. Наукові підходи до теорії злочинності у сучасній українській кримінології : моногр. / за заг. ред. В.В. Голіни. Харків : Право, 2016. 192 с.
2. Конопацька О.М., Матвеева Ю. Роль освіти дорослих у процесі ресоціалізації засуджених. *Legal Psychology*. 2016. № 1(18). С. 180–187.
3. Градецький А.В. Освіта як засіб виправлення засуджених. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2015. № 1. С. 51–55.
4. Чечин М.Ю. До питання визначення та основних ознак освіти осіб, засуджених до позбавлення волі. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 34. С. 83–90.
5. Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Освіта засуджених як один із засобів досягнення мети реалізації кримінально-виконавчої політики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. № 2. С. 75–77.
6. Шевченко О.Д. Взаємодія пенітенціарної, освітньої та державно-правової систем з питань, що стосуються забезпечення права на здобуття освіти засудженими до позбавлення волі. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*. 2016. № 2. Том 3. С. 33–35.
7. Черкаський Я. На шляху ресоціалізації (з досвіду навчання засуджених в Україні). *Територія успіху*. 2016. № 2(3). с. 19–23.
8. Гальцова О.В. Щодо питання права на освіту засуджених до позбавлення волі. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 1. С. 249–251.
9. Шевченко О.Д. Досвід зарубіжних країн щодо забезпечення права на освіту засуджених до позбавлення волі. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*. 2015. Вип. 6. Т. 3. С. 76–78.
10. Сюр С.В. Зарубіжний досвід отримання освіти засудженими: порівняльний аналіз. *Вісник Академії митної служби України. Серія : Право*. 2010. № 1. С. 143–147.
11. Андреев Н.А., Морозов В.М., Ковалев О.Г. Ресоциализация осужденных в пенитенциарных учреждениях ФРГ : учебное пособие. Права человека, 2001. 52 с.
12. Гончаренко О.Г., Кравчук Г.В. Економічні та соціальні чинники освіти у виправних закладах кримінально-виконавчої системи України. *Вісник ЖДТУ. Серія : Економічні науки*. 2016. № 3(77). С. 53–62.

References:

1. Smetanina N.V. (2016). Naukovi pidxody do teoriiy zlochynnosti u suchasnij ukrayinskij kryminologiyi [Scientific approaches to the theory of crime in modern Ukrainian criminology]. Kharkiv : Pravo. (in Ukrainian)
2. Konopaczka O.M., Matvyejeva Yu. (2016). Rol osvity doroslyx u procesi resocializaciyi zasudzhenyx [Role of adult education in the process of re-socialization of convicts]. *Legal Psychology*, no 1(18), pp. 180–187.
3. Gradeczkij A.V. (2015). Osvita yak zasib vypravlennya zasudzhenyx [Education as a means of correction of convicts]. *Derzhava ta regiony. Seriya «Pravo»*, no 1, pp. 51–55.

4. Chechyn M.Yu. (2016). Do pytannya vyznachennya ta osnovnyx oznak osvity osib, zasudzhenyx do pozbavlennya voli [On the issue of identification and basic features of education of persons sentenced to imprisonment]. *Zhurnal sxidnoevropejskogo prava*, no 34, pp. 83–90.
5. Kernyakevych-Tanasijchuk Yu.V. (2018). Osvita zasudzhenyx yak odyn iz zasobiv dosyagnennya mety realizaciyi kryminalno-vykonavchoyi polityky [Education of convicts as one of the means to achieve the goal of implementing criminal-executive policy]. *Naukovyj visnyk Uzhgorodskogo nacionalnogo universytetu*, no 2, pp. 75–77.
6. Shevchenko O.D. (2016). Vzayemodiya penitenciaranoi, osvitnoyi ta derzhavno-pravovoyi system z pytan, shho stosuyutsya zabezpechennya prava na zdobuttya osvity zasudzhenyx do pozbavlennya voli [The interaction of penitentiary, educational and state-legal systems on issues related to ensuring the right to education for sentenced to imprisonment]. *Naukovyj visnyk Xersonskogo derzhavnogo universytetu. Seriya : Yurydychni nauky*, no 2, vol. 3, pp. 33–35.
7. Cherkaskyj Ya. (2016). Na shlyaxu resocializaciyi (z dosvidu navchannya zasudzhenyx v Ukrayini) [On the way of re-socialization (from the experience of training convicts in Ukraine)]. *Terytoriya uspixu*, no 2(3), pp. 19–23.
8. Galczova O.V. (2018). Shhodo pytannya prava na osvitu zasudzhenyx do pozbavlennya voli [Regarding the right to education of convicted persons]. *Porivnyalno-analitychne pravo*, no 1, pp. 249–251.
9. Shevchenko O.D. (2015). Dosvid zarubizhnyx krayin shhodo zabezpechennya prava na osvitu zasudzhenyx do pozbavlennya voli [Experience of foreign countries in providing the right to education of sentenced persons to imprisonment]. *Naukovyj visnyk Xersonskogo derzhavnogo universytetu. Seriya : Yurydychni nauky*, no 6, vol. 3, pp. 76–78.
10. Syur S.V. (2010). Zarubizhnyj dosvid otrymannya osvity zasudzhenyx: porivnyalnyj analiz [Foreign experience in educating prisoners: comparative analysis]. *Visnyk Akademiyi mytnoyi sluzhby Ukrayiny. Seriya : Pravo*, no 1, pp. 143–147.
11. Andreev N.A., Morozov V.M., Kovalev O.G. (2001). Resotsializatsiya osuzhdennykh v penitentsiarnykh uchrezhdeniyakh FRG [Re-institutionalization of convicts in the penitentiary institutions of the Federal Republic of Germany]. *Prava cheloveka*. (in Russian)
12. Goncharenko O.G., Kravchuk G.V. (2016). Ekonomichni ta socialni chynnyky osvity u vypravnyx zakladax kryminalno-vykonavchoyi systemy Ukrayiny [Economic and social factors of education in correctional institutions of the criminal-executive system of Ukraine]. *Visnyk ZhDTU. Seriya : Ekonomichni nauky*, no 3(77), pp. 53–62.